

УДК 336.713:343.72

Мельник С. С.
аспірант
Університету банківської справи

Melnyk S. S.
Postgraduate
University of Banking

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

THE MEANING OF FINANCIAL FRAUD IN A COMMERCIAL BANK

Анотація. У роботі визначено сутність фінансового шахрайства в комерційному банку, уточнено його термінологічне визначення та особливості сучасного прояву. Серед особливостей фінансового шахрайства в комерційному банку визначено «лінії лояльності», «простір фінансового шахрайства» та його цикл тощо.

Ключові слова: шахрайство, фінансове шахрайство, комерційний банк, моральна протестна самореалізація, фінансове шахрайство в комерційному банку, «лінії лояльності», простір фінансового шахрайства, цикл фінансового шахрайства.

Вступ та постановка проблеми. Фінансове шахрайство – один із найбільш складних видів недобросовісної діяльності в професійній сфері. Діяльність фінансових шахраїв часто спричиняє негативні наслідки раніше, ніж створюються суспільні правила, які забороняють її. Збільшення кількості проявів фінансового шахрайства в комерційних банках України потребує вирішення теоретичних завдань з уточнення сутності явища фінансового шахрайства та з'ясування сучасних його проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні проблеми, обумовлені фінансовим шах-

райством в комерційному банку, вимагають наукового їх розв'язання. В межах останніх досліджень слід виділити комплексний аналіз феномену фінансового шахрайства С.С. Чернявського [1], виявлення Д. Уеллсом [2] фінансового шахрайства в професійних сферах та фундаментальні дослідження фінансової безпеки комерційних банків О.І. Барановського [3].

Фундаменталістами досліджень фінансового шахрайства є С. Альбрехт, Дж. Венц, Т. Вільямс, П. Ліллі [4], П.А. Лестер [5], Едвін Х. Сазерленд, Дональд Р. Крессі, Стів Олбрехт, Ричард С. Холлінджер, Джон П. Кларк.

Сучасні фрагментарні дослідження фінансового шахрайства здійснено такими дослідниками, як Г.М. Чернишов [6], М.М. Єрмошенко, О.В. Чижов, Л.В. Сорокіна, А.М. Єрмошенко [7] тощо.

Сучасний правовий підхід передбачає розгляд шахрайства як «заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою» [8] чи фінансового шахрайства як «надання завідомо неправдивої інформації з метою одержання кредиту» [8]. Така позиція призводить до того, що це явище спрощується до крадіжки (за допомогою обману, зловживання довірою та службовим становищем, електронно-обчислювальної техніки, неправдивої інформації тощо). Наслідком цього є низька результативність із виявлення фінансового шахрайства, оскільки поза увагою залишається важливі його елементи.

Таким чином, уточнення поняття фінансового шахрайства в комерційному банку слугуватиме частиною вирішення загальної проблеми негативних наслідків у функціонуванні комерційного банку, враження системи його фінансової безпеки тощо.

Метою даної роботи є з'ясування сутності фінансового шахрайства в комерційному банку у відповідності до сучасного етапу еволюційного процесу недобросовісної діяльності на фінансовому ринку, уточнення термінологічного визначення та виявлення особливостей його сучасного прояву.

Результати дослідження. Комерційні банки бувають задіяними у не прийнятних суспільством способах заволодіння фінансовими ресурсами. У сучасному розумінні виділяються три такі способи, зокрема: насильницький, обманний та крадіжка. Найчастіше комерційні банки стикаються із таким явищем, як фінансове шахрайство, в основі якого лежить обманний спосіб.

Група дослідників під керівництвом П'єра-Лорана Шатена [9, с. 19] підрозділяють негативні наслідки або проблеми, з якими можуть зіштовхнутись фінансові установи, які задіяні в незаконних операціях, на репутаційні, операційні та правові. Коли це стосується фінансового шахрайства, то до переліку ще й слід додати фінансові проблеми.

Наслідками впливу фінансового шахрайства на діяльність комерційного банку, є порушення операційної діяльності, сплата штрафів та накладення санкцій, прямі фінансові збитки та в результаті відзвів банківської ліцензії і банкрутство. Більш того, реальну ціну, яку може заплатити комерційний банк, втягнутий в історію з фінансовим шахрайством, не завжди можливо виразити тільки грошовою сумою. Втрата репутації та довіри, судові процеси, пригнічення мотивації банківського персоналу, розрив ділових стосунків, утрата частки банківського ринку та втрачені перспективи – лише частина «негрошових» наслідків фінансового шахрайства для комерційного банку.

Позбавлення комерційних банків відповідних проблем неможливе без глибокого розуміння сутності фінансового шахрайства, без формулювання його коректного визначення. Слід відмітити, що науковці відзначають розрізненість поглядів у визначенні поняття фінансового шахрайства [6], а також звертають увагу на відсутність єдності в підходах до визначення його прояву в комерційному банку [10, с. 160].

Основні сучасні погляди щодо визначення сутності досліджуваного явища можна умовно розділити на два основні підходи: науково-теоретичний та практично-функціональний.

Науково-теоретичний підхід представляє собою сучасне наукове усвідомлення досліджуваного явища. С.С. Чернявський [1, с. 56] розглядає фінансове шахрайство з позиції криміналістики і пропонує його розуміти

як комплекс взаємопов'язаних і спільних за криміналістичними ознаками технологій корисливих посягань на фінансові ресурси держави, суб'єктів господарювання та громадян, учинених шляхом обману й зловживання службовим становищем. Така думка автора є теоретичною конструкцією досліджуваного явища з позиції кримінології, яка, безумовно, потребує адаптації при використанні в економічних дослідженнях.

Г.М. Чернишов [6] розкриває сутність фінансового шахрайства також із погляду кримінології та звертає увагу на те, що елементом фінансового шахрайства є легальні дії. Результатом його дослідження є таке формулювання: «Фінансове шахрайство – це кримінологічне явище, що являє собою злочинну діяльність та виражається в системі кримінально-карних та легальних дій, які вчинюються шляхом обману або зловживання довірою в процесі формування, розподілу та використання грошових фондів із метою здобуття матеріальної вигоди».

Влучно окреслено сутнісні межі фінансового шахрайства у Великому бухгалтерському словнику [11, с. 227]. Фінансове шахрайство розглядається як «здійснення протиправних дій у сфері грошового обігу шляхом обману, зловживання довірою чи інших маніпуляцій із метою збагачення». За цією позицією фінансове шахрайство не зводиться лише до обману та зловживань довірою, а відзначається застосуванням маніпуляцій. Використання терміну «маніпуляція» дозволяє вдало згрупувати інструментарій, який є основою сутності досліджуваного явища. Авторами обмежено здійснення фінансового шахрайства єдиною матеріальною метою, що не зовсім коректно з огляду на міркування наступних авторів.

С. Олбрехт [2, с. 40], досліджуючи мотиваційні фактори шахрайства в сфері професійної діяльності, виділяє типи, серед яких окремої уваги заслуговують «сильне бажання побороти систему» та «відчуття невідповідності між заробітною платнею і ступенем покладеної відповідальності». Бажання побороти систему не слід пов'язувати з матеріальною потребою, у певному сенсі такий тип може свідчити про спроби моральної самореалізації особистості. Відчуття невідповідності між платнею і відповідальністю також в своїй основі може мати не матеріальну мотивацію, а радше вираження протестної позиції, яка жодним чином не може бути пов'язаною з обсягом платні (це лише суб'єктивна позиція особистості). Виділення таких типів свідчить про те, що не тільки матеріальна потреба є рушійною силою, до уваги ще й слід брати моральну протестну самореалізацію. Л.А. Прагт, звертаючи увагу на моральну сторону шахрайства [5, с. 17], додає аргументу зробленому висновку.

П. Ліллі [4, с. 27] визначає фінансове шахрайство як будь-який вид вдалого фінансового злочину та іншої обманної діяльності, яка призводить до утворення грошових сум, які в подальшому проходять через банківські рахунки. Окремі елементи фінансового шахрайства (злочин, обман), виділені автором, лише частково розв'язують завдання побудови дефініції.

Дж. Уельс [2, с. 23] пропонує під шахрайством розуміти використання особою свого положення з метою особистого збагачення шляхом умисного неналежного використання чи зловживання ресурсами і активами «організації-роботодавця». Автором акцентовано увагу на використанні власного, ймовірно, службового положення з метою особистого збагачення. Це окреслює важливу сторону досліджуваного явища, але частково характеризує його прояв у сучасних умовах.

І загалом, у межах науково-теоретичного підходу здійснюються спроби різностороннього визначення цього

явища, але, незважаючи на це, поняття «фінансового шахрайства в комерційному банку» все ж потребує подальшого удосконалення.

У межах практично-функціонального підходу виокремлюється позиція Price waterhouse Coopers [12]. Шахрайство ототожнюється з економічним злочином та визначається як навмисний обман із метою розкрадання грошових коштів, майна та законних прав. Підхід, який зводить фінансове шахрайство до крадіжки, значно спрощує досліджуване явище та викривляє його сутнісний прояв.

Позиція Міжнародної федерації бухгалтерів викладена в Міжнародних стандартах контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. У Міжнародному стандарті аудиту «Відповідальність аудитора у відношенні шахрайства в ході аудиту фінансової звітності» [13] сформовано підхід, який дозволяє аудитору виявити вплив шахрайства на фінансову звітність: «Шахрайство – навмисна дія однієї або кількох осіб із управлінського персоналу, тих, кого наділено найвищими повноваженнями, працівників або третіх сторін, що пов'язана із застосуванням омани для отримання неправомірної або незаконної переваги».

Асоціація сертифікованих спеціалістів із розслідування шахрайства (ACFE) [14] у своїй діяльності керується таким визначенням терміну «шахрайство»: «Використання службового положення для цілей власного збагачення шляхом неналежного використання крадіжки власності чи ресурсів організації». Такий підхід із суто практичної доцільності визначає досліджуване явище, оскільки він ґрунтується на завданні замовника розслідувати прояв внутрішнього недбалства або крадіжки. І, звісно, такий підхід також не вирішує завдання визначення досліджуваного явища як наукового поняття.

Таким чином, узагальнивши приведені підходи, слід приділити увагу суттєвим характеристикам досліджуваного явища: по-перше – суб'єкту здійснення, по-друге – об'єкту впливу, по-третє – способу впливу, по-четверте – інструментам здійснення, по-п'яте – результату або меті фінансового шахрайства.

Саме ці характеристики, на нашу думку, визначають сутність досліджуваного явища та саме їх слід використати при формулюванні визначення.

Стосовно характеристики «мети». Як уже було зазначено, мету фінансового шахрайства не варто обмежувати лише матеріальною стороною, а слід урахувати і задоволення від моральної протестної самореалізації.

Стосовно характеристики «суб'єкт здійснення». Учасники фінансового шахрайства можуть охоплювати широкий спектр осіб. Більш того, як відзначає колектив дослідників [7, с. 73], у межах фінансового зловживання фінансові установи можуть виступати одночасно порушником, жертвою фінансового злочину та свідомим або несвідомим засобом фінансового злочину.

Стосовно характеристики «об'єкт впливу». Тут слід виділяти рух грошових коштів, угоди, які передбачають фінансові зобов'язання, і роль комерційного банку, яка може полягати в забезпеченні руху грошових коштів або виступати однією із сторін угод, які передбачають фінансові зобов'язання чи іншим чином впливати на виконання фінансових зобов'язань. Такі об'єкти можливо визначати як сферу банківського грошового обігу та фінансових зобов'язань.

Стосовно характеристики «спосіб впливу». У загальному вигляді спосіб здійснення найбільш точно відображається поняттям маніпуляції. Пропонуємо термін «маніпуляція» розуміти як прихований психологічний прийом, метою якого є примушення особи, всупереч її інтересам,

виконати необхідні дії, як прихована (скрита) дія, факт якої не повинен помітити об'єкт маніпуляції [15, с. 14–15]. С.Г. Кара-Мурза [15, с. 15] відзначає, що для маніпуляції необхідна «підробна реальність, в якій (цій реальності) її присутність не буде відчуватись». Таке визначення дозволяє згрупувати способи здійснення фінансового шахрайства, зокрема обман, зловживання довірою і службовим становищем тощо.

В якості способу здійснення фінансового шахрайства застосовуються наступні: обман та неправдива інформація, зловживання довірою, зловживання необізнаністю, зловживання службовим становищем, зловживання суттєвим впливом, примус унаслідок матеріальної чи психологічної залежності, потреби, комерційний підкуп (хабар), «лінії лояльності», невербальний вплив (загальний декор (офіси, склади, імітація обсягів бізнесу, ... імітація заможності)) тощо.

Стосовно характеристики «інструмент здійснення». Шахраї постійно використовують новітні підходи та інструменти. У межах інструментарію виділяються наступні: ціннові маніпуляції, підроблена (сфальшована) документація, нецільове використання, фіктивні та підставні особи, невідображення в банківському обліку операцій, підробка підписів та печаток, «сміттєві» активи тощо. Слід зауважити, що приведений перелік інструментів не є вичерпним.

Таким чином, пропонуємо поняття «фінансове шахрайство в комерційному банку» тлумачити як зловживання суттєвим впливом на функціонування комерційного банку, які представляють собою систему маніпуляцій у сфері банківського грошового обігу та фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння майном, у т. ч. фінансовими ресурсами, отримання будь-яких неправомірних переваг та/або задоволення від моральної протестної самореалізації.

Також метою даної статті є визначення особливостей фінансового шахрайства в комерційному банку, зокрема.

1. Наукова культура усвідомлення фінансового шахрайства вбачає виключно його матеріальну мотиваційну сторону. Це призводить до того, що фінансове шахрайство здебільшого сприймається як крадіжка в межах професійної діяльності в той час як повністю ігнорується нематеріальна мотиваційна складова, тобто моральне задоволення від протестної самореалізації.

2. Фінансове шахрайство визначається як набір незалежних дій, як комплекс. Підхід до фінансового шахрайства як до комплексу призводить до того, що діяльність із виявлення направлена на окремі елементи, які при відсутності усвідомлення фінансового шахрайства як системи, цілісної моделі, не дозволяє його виявити.

Фінансове шахрайство ефектно укривається за ширмою усвідомлення його як комплексу. Елементи фінансового шахрайства можуть мати майнову мотивацію, але коли розглядати кожний елемент окремо, то можуть утрачатись загальні характеристики недобросовісності та зловживання, які притаманні фінансовому шахрайству як цілісному явищу.

Наприклад, сам по собі обман, зловживання службовим становищем і інші маніпуляції здатні призвести до недобросовісного заволодіння майном. У результаті такий погляд призводить до того, що фінансове шахрайство спочатку розглядається як сума окремих недобросовісних дій, згодом кожна дія розглядається окремо (заволодіння, зловживання, неправдива інформація тощо), а далі, після втрати цілісності, кожна така дія втрачає недобросовісну/неправомірну складову, що в цілому призводить до того, що «не вбачається склад недобросовісних/неправомірних дій».

3. Складність виявлення фінансового шахрайства полягає в тому, що зацікавленими в його здійсненні можуть бути вищі керівники разом із мажоритарними учасниками комерційного банку. В такій ситуації ошуканими особами є вкладники, міноритарні учасники та інші клієнти комерційного банку. Поряд із високим загальним рівнем корупції фінансове шахрайство стає не негативним явищем, а навіть бажаним, сприймається як окремих бізнес-напрямах утаємниченого збагачення.

4. Фінансове шахрайство може передбачати наявність «ліній лояльності». Особа, яка має на меті здійснення фінансовому шахрайству, може готуватись та вичікувати слушного моменту тривалий час. Протягом такого періоду особа, яка має на меті здійснення шахрайського впливу, може сприяти займанню важливих посад іншими особами, надавати їм особисті послуги та підтримку (без прямої підлеглих – «горизонтальна лінія лояльності») чи «виросувати, виховувати, привертати» осіб, які можуть бути кар'єро/матеріально/інтелектуально/психологічно залежними, тобто не критично сприймати запропоновану ним реальність (пряма підлеглих – «вертикальна лінія лояльності»). Допустима навіть взаємна залежність вищого менеджменту і мажоритарних власників («взаємна лояльність»). Більш того, застосування «ліній лояльності» у випадку виявлення фінансового шахрайства дозволяє відвести підозру та позбавити відповідальності справжнього фінансового шахрая в комерційному банку.

5. Виявлення початкового етапу фінансового шахрайства в комерційному банку ускладнюється тоді, коли вся діяльність орієнтована на шахрайське заволодіння фінансовими ресурсами. Коли виплата надринкової доходності здійснюється за рахунок залучених грошових коштів, за прикладом «піраміди», тобто «банківської піраміди».

6. Маніпуляції зі створення (імітації) джерел правомірного набуття майна, у т. ч. фінансових ресурсів, можуть здійснюватись завчасно. Імітація джерел, тобто пояснення набуття, може здійснюватись до недобросовісного заволодіння. Такі маніпуляції інколи не дозволяють поставити під сумнів конкретну особу, набуто нею майно та призводять до помилок у встановленні справжньої, кінцевої особи (бенефіціара фінансового шахрайства).

7. Фінансове шахрайство в комерційному банку може здійснюватись за принципом «зустрічного» та «паралельного» недобросовісного набуття. Такий підхід передбачає, що недобросовісне набуття майна, у т. ч. фінансових ресурсів, здійснюється на користь сторонньої особи до комерційного банку, а в іншому комерційному банку створюються відповідні зустрічні та/або паралельні умови або навіть за конструкцією «трикутника» (наявність третього та більшої кількості учасників-маніпуляторів; для прикладу, казначейські операції комерційних банків тощо).

8. Фінансове шахрайство передбачає те, що особа, на яку здійснюється шахрайський вплив, може свідомо та добровільно передавати об'єкт шахрайського заволодіння «проміжній особі» або безпосередньо особі, яка здійснює шахрайський вплив. Основою такого рішення є маніпулятивна, змінена реальність («простір фінансового шахрайства» може передбачати п'ять реальностей, у двох з яких здійснюються маніпуляції для формування очікуваних рішень особи – «маніпулятивна реальність», «імітаційна реальність»).

9. У межах фінансового шахрайства може відбуватись «розрив зв'язку» між кінцевим бенефіціаром фінансового шахрайства та ошуканою особою, особами, які сприяють у його реалізації (свідомо чи не свідомо задіяними) тощо.

10. Аналогічні «розриви зв'язків» можуть бути впроваджені при маніпуляціях із набутих у результаті фінан-

сового шахрайства – формальний розрив суб'єкта здійснення фінансового шахрайства із формальним правом власності на об'єкт шахрайського заволодіння.

11. Фінансове шахрайство, крім розривів зв'язків, може передбачати направлене встановлення нових, які пояснюють набуття об'єкту, у т. ч. і грошових коштів. Яскравим прикладом є імітація тимчасовості використання та інші правомірні імітаційні можливості (кредит, приватна позика, використання за довіреністю, безоплатне набуття у вигляді подарунку, набуття в результаті ринкових можливостей тощо).

12. У фінансовому шахрайстві особа, стосовно якої здійснюється формування джерел набуття, та особа, яка використовує чи розпоряджається набутих, можуть відрізнятись. Слід приділити увагу переосмисленню усього циклу фінансового шахрайства та етапів його здійснення. Домінуюча позиція стосовно етапів фінансового шахрайства значно обмежує можливості його виявлення та організації боротьби із ним (дослідники [16, с. 31] уважають, що шахрайські посягання на власність передбачають два етапи: перший – уведення в оману, другий – заволодіння чужим майном. С.С. Чернявський [1, с. 128] є прихильником підходу з розподілом фінансового шахрайства на три етапи: підготовка, здійснення та приховування).

13. Фінансові шахраї намагаються не залишати прямих матеріальних слідів здійснення фінансового шахрайства. Широко застосовуються усілякі довіреності, відсутність у день підписання з «поважних причин» тощо. Зважаючи на що, досить складно виявити сліди здійснення маніпулятивного впливу справжніх фінансових шахраїв, у той час як формальні сліди, які можуть бути інтерпретовані як шахрайські маніпуляції, приводять до осіб, якими маніпулюють, і саме вони опиняються в епіцентрі негативних наслідків після виявлення такого явища.

14. Протидія виявленню фінансового шахрайства з боку зацікавлених осіб може полягати в штучному створенні доказів із метою перешкоджання виявленню та організації уникнення відповідальності шляхом спроб перенесення відповідальності до інших осіб тощо.

15. Фінансове шахрайство – результат недоліку процесу управління в частині контролю. Фінансове шахрайство уможливується тоді, коли функція контролю не характеризується стабільністю (постійністю) та не має необхідної повноти охоплення. Тобто фінансове шахрайство є результатом нестабільного, непостійного та неповного контролю загального процесу управління функціонуванням комерційного банку.

16. Нерозголошення фактів прояву фінансового шахрайства в конкретному комерційному банку, відсутність коректної статистичної інформації стосовно фінансового шахрайства в комерційних банках України, відсутність загальної наукової оцінки фінансового шахрайства в комерційному банківському секторі України.

Висновки. Фінансове шахрайство в комерційному банку – складне явище, яке представляє собою систему маніпуляцій у сфері банківського грошового обігу та фінансових маніпуляцій. Важливим сучасним аспектом цього явища є те, що воно не обмежується матеріальною метою, а охоплює й нематеріальні мотиви, тобто задоволення від моральної протестної самореалізації.

Фокус подальших досліджень слід направити на: з'ясування причин фінансового шахрайства в комерційному банку; створення структурно-логічної моделі фінансового шахрайства в комерційному банку; визначення простору здійснення фінансового шахрайства в комерційному банку та його реальностей; з'ясування циклу фінансового шахрайства в комерційному банку та його

етапів; побудову класифікації фінансового шахрайства в комерційному банку; підвищення результативності виявлення фінансового шахрайства в комерційних банках; з'ясування місця і ролі перешкоджанню фінансовому шахрайству з метою забезпечення фінансової безпеки

комерційного банку; осмислення механізмів боротьби із фінансовим шахрайством у комерційному банку тощо.

Автор буде вдячний за пропозиції, відгуки та зауваження за напрямком «фінансове шахрайство»: s.daar@aol.com, q17z@ukr.net.

Список використаних джерел:

1. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: [монографія] / С.С. Чернявський. – К.: Хай-ТекПрес, 2010. – 624 с.
2. Уеллс Дж.Т. Справочник по предупреждению и выявлению корпоративного мошенничества / Дж.Т. Уеллс; под науч. ред. М.С. Суханова; пер. с англ. М.С. Суханова, Ю.Ю. Симириной, В.Л. Артемова. – М.: Маросейка, 2008. – 480 с.
3. Барановський О.І. Філософія безпеки: [монографія]: у 2-х т. Т. 2: Безпека фінансових інститутів / О.І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – 715 с.
4. Лилли П. Грязные сделки. Тайная правда о мировой практике отмывания денег, международной преступности и терроризме / П. Лилли; худ.-оформ. А. Семенова. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 400 с.
5. Лестер П.А. Обманные операции в банковском деле / П.А. Лестер; пер. с англ. – М.: Перспектива, 1995. – 224 с.
6. Чернишов Г.М. До питання про визначення фінансового шахрайства / Г.М. Чернишов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://criminology.onua.edu.ua/?p=1352>.
7. Єрмошенко М.М. Механізм впливу банків і страхових організацій на зниження тінювих грошових потоків: [монографія] / М.М. Єрмошенко, О.В. Чижов, Л.В. Сорокіна, А.М. Єрмошенко; за наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К.: НАУ, 2014. – 304 с.
8. Кримінальний кодекс України зі змінами від 26.11.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
9. Шатен П.-Л. Предотвращение отмывания денег и финансирования терроризма: Практическое руководство для банковских специалистов / П.-Л. Шатен и др.; пер. с англ. – М.: Альпина Паблишерз, 2011. – 316 с.
10. Сухонос В.П. Протидія шахрайству з фінансовими ресурсами у банківській сфері / В.П. Сухонос // Кримінальне право. – 2012. – № 8. – С. 160–168.
11. Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
12. Pwacewaterhouse Coopers Україна. Всесвітній огляд економічних злочинів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/gecs_ukraine_ua.pdf.
13. МСА № 240 «Відповідальність аудитора у відношенні шахрайства в ході аудиту фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mia.kiev.ua/ua/books.html>.
14. Deloitte Борьба с корпоративным мошенничеством [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.slideshare.net/dn131282nvj/deloitte-5814595>.
15. Кара-Мурза С.Г. Власть манипуляции / С.Г. Кара-Мурза. – М.: Академический проект, 2007. – 384 с.
16. Ларичев В.Д. Преступления в сфере банковского кредитования и методика их предупреждения / В.Д. Ларичев [и др.]. – М.: Дело и Сервис, 2012. – 272 с. .

Аннотация. В работе определена сущность финансового мошенничества в коммерческом банке, уточнены его терминологическое определение и особенности современного проявления. Среди особенностей финансового мошенничества в коммерческом банке определены «линии лояльности», «пространство финансового мошенничества», его цикл и др.

Ключевые слова: мошенничество, финансовое мошенничество, коммерческий банк, моральная протестная самореализация, финансовое мошенничество в коммерческом банке, «линии лояльности», пространство финансового мошенничества, цикл финансового мошенничества.

Summary. The meaning of financial fraud in a commercial bank has been found, its terminological definition and specific features of modern manifestation have been clarified. Among the specific features of financial fraud in a commercial bank such as «the loyalty lines», «the space of financial fraud» and its cycle, etc. have been defined.

Key words: fraud, financial fraud, commercial bank, moral protest self-realization, financial fraud in a commercial bank, «loyalty lines», space of financial fraud, financial fraud cycle.